

Pohádky Jiřího Mahena

Autor: Doc. PhDr. Jiří Poláček CSc.

Číslo: roč. 2, č. 5/2016

Rubrika: Objevujeme

Klíčová slova:

literatura pro děti a mládež, děti, čtenářství, pohádky, Jiří Mahen

Článek přibližuje Mahenovu tvorbu pro děti, zejména jeho knihy pohádek.

Úvod

Tvůrčí odkaz [Jiřího Mahena](#) (1882–1939) tvoří zhruba šedesát knižních titulů, mezi nimiž významné místo zaujímají dvě pohádkové knížky nazvané *Její pohádky* (1914) a [Dvanáct pohádek](#) (1918). Manifestují konstituování **moderní autorské pohádky** a souvisejí s pohádkovými soubory sestavenými Marií Majerovou (*Zlatý pramen*, 1918) a Karlem Čapkem (*Nůše pohádek*, 1918–1920), zároveň jsou však velmi osobité. Mahen v nich usiloval o to, aby se děti – jak napsal roku 1920 v *Čase* – „trochu podivily a rozesmály“, neboť on sám se ve svém mládí „smál velmi zřídka“. V této vzpomínce nazvané *Moje mládí* také uvedl, že hodlá v pohádkové tvorbě pokračovat, aby „pohádek byla kopa“. Bohužel tento plán neuskutečnil...

Portrét Jiřího Mahena od Josefa Lady

Její pohádky

Knížka *Její pohádky*, jež vyšla s ilustracemi Františka Hlavici, je stylizována jako vyprávění mladé lišky, což má spojitost s drobnou epizodou z Mahenova života. Jednou totiž dostal od jistého venkovského hajného malou lištičku, kterou pak měl doma, ale soužití s ní bylo svízelné. Karla Mahenová o tom ve své vzpomínkové knize *Život s Jiřím Mahenem* (1978) píše: „Ráno nám vždy škrabala na dveře, abychom ji pustili do pokoje. Mahen ještě ležel, lištička se postavila na pohovce na zadní nožky, předními se držela pelestí postele a hleděla upřeně na Mahena. On jí začal něco povídat; jak viděla pohybující se rty, obloukem vyskočila přes postel a prokousla mu ret. – Když jsem umývala něco mýdlem, hned se mně ztratilo, a když už jsem si po marném hledání brala třetí kousek a také se ztratil, napadlo mě podívat se do její skrýše, všechny je tam měla schované. (...) Když mně Mahen diktoval přednášku a chodil při tom po pokoji, to nesnesla; číhala na chodící nohy, a když už toho měla dost, vyskočila a zakousla se do lýtka. To opakovala několikrát, až ji Mahen musel vystrčit za dveře, jinak by přednáška nebyla dopsána.“

Není divu, že Mahen byl nucen lištičku vbrzku pustit do lesa na svobodu. Knihu *Její pohádky* pak přejmenoval: od roku 1922 nesla název [Co mi liška vyprávěla](#) a jejím ilustrátorem se stal Josef Lada (platí to i o dalších reedicích, pouze vydání z roku 1993 ilustroval Stanislav Hájek). Mahen v ní vyšel

z folklorní tradice, ale současně jí vtiskl svébytný charakter. V jednotlivých pohádkách hojně těží ze světa přírody a jejich hrdiny namnoze činí zvířata, která jsou spojenci člověka (Noc duchů), přičemž ho dovedou i náležitě potrestat (Jak se zvěř pomstila člověku). Některé pohádky mají tradiční ráz (Račí princezna), většinou jsou však tematicky neotřelé. Působí humorně (O rozmarném světě – obráceném světě, První ježek, Myší král) i smutně (Skřítek Ondra), pohádkové prvky se v nich mísí s prvky pověstí (Dvanáct zbojníků a vrána), vědecké poznatky jsou tu spojeny s fantazií (Věční poutníci).

Přibližme si Mahenovo vyprávění ukázkou ze začátku poslední pohádky **Noc duchů**:

„Za onoho času tak se rozmohla všeliká havěť a plevel na světě, že už opravdu těžko bylo lidem i zvířatům se jí vyhnout a s ní žít. Byly jí plny lesy, stráně i údoliny, odevšad vystrkovala na tě rohy a chlupaté zadky a večer už se nikdo ven ani neodvažoval. Bylo to tenkrát pěkné hospodářství na světě!

Bylo to brzo po tom, co draci, létající psi, ohromné kočky a ohniví ptáci zmizeli do všech pekel a už se nevrátily a kdy lidé začali si trochu svobodněji oddychovat, ale tu jako pozůstatek po těchto prapodivných dobách rodilo se plno podivně znetvořených lidí, kteří se dali na kouzla a čáry a jenom škodili. Hrbatých, pokřivených, pokroucených, ba i se třemi očima bylo tenkrát všade dost a z těch právě zase vyrostly takové všelijaké divné děti, že do pole a do lesů vyhnat to museli, aby lidé zůstali lidmi.“

Dvanáct pohádek

Soubor *Dvanáct pohádek* ilustroval rovněž Josef Lada, později též Jiří Trnka. Mahen ho pojal tradičněji: více se zaměřil na klasické pohádkové motivy a postavami učinil vesměs lidi, byť často volil záporné typy. Na druhé straně rezignoval na tradiční místní neurčitost a své pohádky lokalizoval například na Radhošť či Pernštejn, k Jablunkovu, do Lulče u Vyškova nebo k Strážnici. Pohrává si v nich s palečkovským motivem (O princí Malíčkoví) či s motivy zázračného předmětu (Cikánova kudla), viny a trestu (Kopaničář a kohout, Včelí dědeček) i lásky člověka k nadpřirozené bytosti (Mlynářův student). Další pohádky pojal humorně (Hrobař a smrt, O modrooké kočičce, O ševcovi Čičovi), aplikoval v nich mýtus o stvoření světa (První chlebiček na světě) a elementy pověstí (Nanyňka a podzemní král); poukázal rovněž na cenu domova (Měsíčkův syneček). Svým laděním je tento svazek vážnější, neboť vznikl v době první světové války. Mahen tu do popředí staví člověka procházejícího rozličnými zkouškami svého charakteru. Akcentuje polaritu života a smrti, viny a trestu, dobra a zla. Z hlediska jazyka a stylu ustupuje od knižnosti a využívá různé prvky lidové řeči.

Oba svazky byly kdysi trochu opomíjeny, ale postupně se staly předmětem náležité odborné reflexe. Už za nacistické okupace o nich psal Rudolf Hrdlička, a to v publikaci *Mahen a dětský čtenář* (1941) a ve stati *O pohádkách v díle Jiřího Mahena* (Úhor 1943). Později se jimi zabývali Štěpán Vlašín v monografii *Jiří Mahen* (1972), Marie Uhlířová ve sborníku z brněnské mahenovské konference (*Jiří Mahen*, 1983) či Hana Šmahelová v knize *Návraty a proměny* (1989). Avšak nejhluběji je rozebrala Věra Vařejková ve studii *Pohádky Jiřího Mahena* (1992, 1996), jež o nich mimo jiné napsala toto: *„Jestliže dvě dvanáctky pohádek jako texty počítající s dětským recipientem zůstaly v Mahenově tvorbě osamoceny, v žánrovém kontextu české pohádky se vřadily do bohatých souvislostí a zaujaly v nich nezastupitelné místo svou autorskou vyhraněností, která se prosazuje i při jejich typologickém rozrůznění. Vstoupily do situace, jež je pro pohádkovou tvorbu považována za krizovou, která ovšem k pohádkové aktivitě iniciovala talentované autory.“*

Závěr

Pokud jde o čtenářskou odezvu, úspěšnější byl první soubor, který od roku 1945 vycházel v každém

desetiletí; předposlední vydání je z roku 1996 a poslední z roku 2016. Druhý titul však nebyl vydán již sedmačtyřicet let! **A tak se zdá, že by mohl vyjít znovu, aby se s ním mohly seznámit i dnešní děti.**

Redakční poznámka

Titul Dvanáct pohádek si lze přečíst i online prostřednictvím elektronické verze díla dostupné v Digitální knihovně systému Kramerius - [přečíst e-knihu](#) (více k e-Mahenovi viz [Digitalizovaný Jiří Mahen](#)).

Citace

POLÁČEK, Jiří. Pohádky Jiřího Mahena. *Impulsy: Inspirace, náměty a trendy dětského čtenářství* [online]. roč. 2, č. 5/2016 [cit. 2016-12-23].

Dostupný z WWW: impulsy.kjm.cz/impulsy-clanek/mahen-pohadky.
ISSN 1804-4255.